# Ilmiy-madaniy merosni yoshlarga yetkazish usullari

Farangiz Xusniddin-qizi Abdunazarova
abdunazarivafarangiz@gmail.com
Parvina Isomiddin-qizi Toshkonova
Xurshid Ulmasjonovich Samatov
Samarqand davlat pedagogika instituti

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada ilmiy-madaniy merosni yosh avlodga yetkazishning diniy-falsafiy, tarixiy-madaniy va pedagogik asoslari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Markaziy Osiyo mutafakkirlari Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Abu Nasr Forobiy va Imom Buxoriyning ilmiy-ma'rifiy merosi misolida diniy hamda dunyoviy bilimlarning tarixiy aloqadorligi yoritiladi. Shuningdek, ilmiy-madaniy merosni o'rganishda tarixiy manbalarni qiyosiy tahlil qilish, muzey pedagogikasi, raqamli kutubxonalar, virtual ekspozitsiyalar va interfaol ta'lim texnologiyalaridan foydalanishning didaktik imkoniyatlari baholanadi. UNESCOning madaniy merosni muhofaza qilishga oid xalqaro hujjatlari asosida tarixiy yodgorliklar va qo'lyozma manbalarni saqlash hamda ommalashtirish masalalari ko'rib chiqiladi. Tadqiqotda ilmiy-madaniy merosni yoshlarga tizimli yetkazish milliy o'zlikni anglash, tarixiy tafakkur, diniy bag'rikenglik va ilmiy dunyoqarashni rivojlantirishning muhim pedagogik omili sifatida asoslanadi.

**Kalit so'zlar:** ilmiy-madaniy meros, diniy-ma'rifiy qadriyatlar, tarixiy tafakkur, madaniy identifikatsiya, muzey pedagogikasi, raqamli ta'lim texnologiyalari, milliy o'zlikni anglash

# Methods for conveying scientific and cultural heritage to the youth

Farangiz Xusniddin-kizi Abdunazarova
abdunazarivafarangiz@gmail.com
Parvina Isomiddin-kizi Toshkonova
Xurshid Ulmasjonovich Samatov
Samarkand State Pedagogical Institute

**Abstract:** This article provides a theoretical analysis of the religious-philosophical, historical-cultural, and pedagogical foundations for transmitting scientific and cultural heritage to the younger generation. It explores the historical interconnection between religious and secular knowledge, drawing upon the scholarly


(cc) BY

and educational legacies of Central Asian thinkers such as Abu Rayhan al-Biruni, Abu Ali ibn Sina (Avicenna), Abu Nasr al-Farabi, and Imam al-Bukhari. Furthermore, the study evaluates the didactic potential of employing comparative analysis of historical sources, museum pedagogy, digital libraries, virtual exhibitions, and interactive educational technologies in the exploration of scientific and cultural heritage. Issues concerning the preservation and popularization of historical monuments and manuscript sources are examined in light of UNESCO's international instruments for the protection of cultural heritage. The research posits that the systematic transmission of scientific and cultural heritage to the youth serves as a vital pedagogical factor in fostering national identity, historical consciousness, religious tolerance, and a scientific worldview.

**Keywords:** scientific and cultural heritage, religious and educational values, historical consciousness, cultural identity, museum pedagogy, digital educational technologies, national self-awareness

KIRISH

Zamonaviy globallashuv, raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi va madaniyatlararo aloqalarning kengayishi sharoitida ilmiy-madaniy merosni yosh avlodga yetkazish jamiyatning intellektual salohiyatini yuksaltirish hamda tarixiy xotirasini mustahkamlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Ilmiy-madaniy meros insoniyat taraqqiyoti davomida yaratilgan ilmiy kashfiyotlar, falsafiy qarashlar, diniy-ma'rifiy ta'limotlar, yozma manbalar, me'moriy yodgorliklar va madaniy an'analar majmuasini ifodalaydi. Dinshunoslik nuqtayi nazaridan mazkur merosni o'rganish diniy va dunyoviy bilimlarning tarixiy aloqadorligini aniqlash, turli sivilizatsiyalarning ilmiy taraqqiyotga qo'shgan hissasini baholash hamda yoshlarda diniy bag'rikenglik va ilmiy dunyoqarashni shakllantirish imkonini beradi.

Markaziy Osiyo hududi tarixan ilm-fan, madaniyat va diniy tafakkur taraqqiyotining muhim markazlaridan biri bo'lgan. IX-XII asrlarda mintaqadan yetishib chiqqan Muhammad al-Xorazmiy, Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino va Imom Buxoriy kabi allomalar matematika, falsafa, astronomiya, tibbiyot hamda hadis ilmi rivojiga sezilarli hissa qo'shgan. Jumladan, al-Xorazmiyning algebra sohasidagi asarlari matematik tafakkur taraqqiyotida, Beruniyning "Hindiston" asari esa xalqlarning diniy e'tiqodlari va madaniy an'analarini qiyosiy o'rganishda muhim tarixiy manba hisoblanadi. Ushbu ilmiy meros yoshlarning mustaqil fikrlashi va tarixiy-madaniy jarayonlarni ilmiy anglashida katta didaktik imkoniyatlarga ega.

Ilmiy-madaniy merosni muhofaza qilish xalqaro miqyosda ham ustuvor vazifalardan biri sifatida e'tirof etilgan. UNESCOning 1972-yildagi Butunjahon madaniy va tabiiy merosini muhofaza qilish konvensiyasi, 2003-yildagi Nomoddiy madaniy merosni muhofaza qilish konvensiyasi hamda 1992-yilda tashkil etilgan


(cc) BY

"Jahon xotirasi" dasturi moddiy, nomoddiy va hujjatli merosni saqlashning xalqaro mexanizmlarini belgilaydi. Mazkur tashabbuslar tarixiy manbalarni raqamlashtirish, ilmiy tadqiqotlarga jalb etish va ta'lim jarayonida foydalanish uchun metodologik asos yaratadi.

Shu nuqtayi nazardan, tadqiqotning maqsadi ilmiy-madaniy merosni yoshlarga yetkazishning diniy-falsafiy va pedagogik asoslarini tahlil qilish, an'anaviy hamda innovatsion ta'lim metodlarining imkoniyatlarini aniqlash, shuningdek, tarixiy manbalar, muzeylar va raqamli resurslardan foydalanishning samarali ilmiy-metodik yo'nalishlarini asoslashdan iborat.

MATERIAL VA METODLAR

Mazkur tadqiqotda ilmiy-madaniy merosni yosh avlodga yetkazishning diniy-falsafiy, tarixiy-madaniy va pedagogik asoslarini o'rganish maqsadida tarixiy-qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv, kontent-tahlil, germenevtik talqin va ilmiy umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Tadqiqotning nazariy-metodologik asosini Abu Rayhon Beruniyning "Hindiston", Abu Ali ibn Sinoning "Kitob ash-shifo", Abu Nasr Forobiyning "Fozil odamlar shahri" hamda Imom Buxoriyning "Al-Jome' as-sahih" asarlarida aks etgan ilmiy-ma'rifiy qarashlar, shuningdek, zamonaviy madaniyatshunoslik, dinshunoslik va pedagogika sohalaridagi ilmiy konsepsiyalar tashkil etdi.

Tadqiqot materiallari sifatida UNESCOning 1972-yildagi "Butunjahon madaniy va tabiiy merosini muhofaza qilish to'g'risida"gi konvensiyasi, 2003-yildagi "Nomoddiy madaniy merosni muhofaza qilish to'g'risida"gi konvensiyasi, 1992-yilda boshlangan "Jahon xotirasi" dasturi hamda tarixiy qo'lyozmalar, muzey fondlari va raqamli ta'lim resurslariga oid ilmiy adabiyotlar tanlandi. Tarixiy-qiyosiy metod yordamida an'anaviy ilmiy-ma'rifiy merosni uzatish shakllari zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan taqqoslandi. Germenevtik yondashuv asosida diniy-falsafiy manbalarning tarixiy mazmuni va tarbiyaviy ahamiyati sharhlandi.

Kontent-tahlil orqali qo'lyozma manbalar, elektron kutubxonalar, virtual muzeylar va interfaol ta'lim resurslarining didaktik imkoniyatlari nazariy jihatdan baholandi. Tizimli yondashuv yordamida ta'lim muassasalari, kutubxonalar, muzeylar va ilmiy markazlarning yoshlar tarixiy tafakkurini shakllantirishdagi o'zaro hamkorligi o'rganildi. Ilmiy umumlashtirish asosida merosni o'qitishga integratsiyalashning istiqbolli metodik yo'nalishlari belgilandi. Tadqiqot nazariy-tahliliy xususiyatga ega bo'lib, unda mustaqil pedagogik tajriba-sinovlar yoki empirik so'rovnomalar o'tkazilmadi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot davomida o'rganilgan tarixiy manbalar, diniy-falsafiy qarashlar va zamonaviy pedagogik konsepsiyalarning qiyosiy tahlili ilmiy-madaniy merosni yoshlarga yetkazish ko'p bosqichli ta'limiy va ma'rifiy jarayon ekanligini ko'rsatdi.


(cc) BY

Nazariy tahlil asosida ushbu jarayonning to‘rtta asosiy metodik yo‘nalishi ajratildi: tarixiy manbalarni ilmiy o‘rganish, madaniy meros obyektlaridan ta’limiy foydalanish, raqamli texnologiyalarni integratsiyalash va interfaol pedagogik metodlarni qo‘llash. Mazkur yo‘nalishlar yoshlarning tarixiy tafakkuri, madaniy identifikatsiyasi, mustaqil fikrlashi va ilmiy dunyoqarashini rivojlantirish uchun muhim didaktik imkoniyatlar yaratadi.

Markaziy Osiyo mutafakkirlarining ilmiy merosini tahlil qilish natijasida diniy va dunyoviy bilimlarning tarixiy taraqqiyotda o‘zaro aloqadorligi aniqlandi. Abu Rayhon Beruniyning XI asrda yaratilgan “Hindiston” asarida turli xalqlarning diniy e’tiqodlari, urf-odatlari va ilmiy qarashlari qiyosiy o‘rganilgan. Abu Ali ibn Sinoning “Kitob ash-shifo” asari mantiq, tabiiy fanlar, matematika va metafizikaga oid bilimlarni qamrab oladi. Imom Buxoriyning “Al-Jome’ as-sahih” asari esa hadislarni to‘plash, saralash va rivoyatlarning ishonchliligini tekshirish an’analarining muhim tarixiy namunasi hisoblanadi. Ushbu manbalarni dinshunoslik mashg‘ulotlarida qiyosiy o‘rganish ilmiy bilish usullari va diniy tafakkurning o‘ziga xos xususiyatlarini tushuntirishga xizmat qilishi mumkin.

UNESCOning 1972-yilgi konvensiyasi moddiy madaniy merosni, 2003-yilgi konvensiyasi esa nomoddiy madaniy merosni muhofaza qilishning xalqaro asoslarini belgilaydi. UNESCOning 1992-yilda boshlangan “Jahon xotirasi” dasturi hujjatli merosni saqlash va undan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishga yo‘naltirilgan. Mazkur xalqaro mexanizmlar qo‘lyozmalarni raqamlashtirish, elektron kataloglar yaratish va tarixiy manbalarni ilmiy muomalaga kiritishning institutsional ahamiyatini ko‘rsatadi.

Pedagogik yondashuvlar tahlili muzey pedagogikasi, virtual ekskursiyalar, loyiha asosida o‘qitish va manbalarni tanqidiy o‘rganish metodlarini birgalikda qo‘llash maqsadga muvofiqligini ko‘rsatdi. Masalan, talabalar tarixiy qo‘lyozmaning raqamli nusxasini o‘rganib, uning muallifi, yaratilish davri, ilmiy mazmuni va keyingi tadqiqotlarga ta’sirini tahlil qilishlari mumkin. Bunday topshiriqlar manbashunoslik kompetensiyalarini rivojlantirishga yo‘naltiriladi. Virtual ekspozitsiyalar esa geografik jihatdan uzoqda joylashgan madaniy obyektlar bilan tanishish imkoniyatini kengaytiradi.

Muhokama natijasida ilmiy-madaniy merosni yoshlarga yetkazishda tarixiy ma’lumotlarning ishonchliligi, manbalarning ilmiy talqini va pedagogik vositalarning yosh xususiyatlariga mosligi asosiy mezonlar sifatida belgilandi. Bunda diniy-ma’rifiy merosni o‘rganish ilmiy xolislik, vijdon erkinligi va madaniy xilma-xillikka hurmat tamoyillari bilan uyg‘unlashtirilishi zarur. Tavsiya etilgan metodlarning amaliy samaradorligini aniqlash esa keyingi pedagogik tajriba-sinovlar orqali amalga oshirilishi lozim.

XULOSA


(cc) BY

Olib borilgan ilmiy-nazariy tahlillar asosida ilmiy-madaniy merosni yosh avlodga yetkazish jamiyatning tarixiy xotirasini mustahkamlash, milliy o‘zlikni anglash, intellektual salohiyatni rivojlantirish hamda ma’naviy-axloqiy qadriyatlarni avlodlararo uzatishning muhim ilmiy-pedagogik jarayoni ekanligi asoslandi. Tadqiqot davomida ilmiy-madaniy merosni yoshlarga yetkazishning asosiy yo‘nalishlari sifatida tarixiy qo‘lyozmalarni ilmiy o‘rganish, diniy-falsafiy manbalarni qiyosiy tahlil qilish, muzey pedagogikasi imkoniyatlaridan foydalanish, raqamli kutubxonalar va virtual ekspozitsiyalarni ta’lim jarayoniga integratsiyalash hamda interfaol pedagogik metodlarni qo‘llash ajratib ko‘rsatildi. Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Abu Nasr Forobiy va Imom Buxoriyning ilmiy-ma’rifiy merosini o‘rganish natijasida Markaziy Osiyo sivilizatsiyasida diniy va dunyoviy bilimlarning tarixiy aloqadorligi, ilmiy izlanish an’analarining shakllanishi hamda bilimlarni tizimlashtirish va avlodlarga yetkazish tajribasining ahamiyati yoritildi. Shuningdek, UNESCOning 1972-yildagi Butunjahon madaniy va tabiiy merosini muhofaza qilish konvensiyasi, 2003-yildagi Nomoddiy madaniy merosni muhofaza qilish konvensiyasi hamda 1992-yilda boshlangan “Jahon xotirasi” dasturi madaniy va hujjatli merosni saqlash, o‘rganish va ommalashtirishning muhim xalqaro asoslari sifatida baholandi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, ilmiy-madaniy merosni yoshlarga yetkazishda an’anaviy ta’lim shakllari bilan zamonaviy raqamli texnologiyalarni uyg‘unlashtirish, tarixiy manbalarning ishonchliligini tekshirish va ularning mazmunini ilmiy xolislik asosida talqin qilish muhim metodologik talablar hisoblanadi. Dinshunoslik ta’limida tarixiy qo‘lyozmalar, diniy-ma’rifiy asarlar va madaniy yodgorliklardan foydalanish yoshlarning tarixiy tafakkuri, tanqidiy fikrlashi, madaniyatlararo muloqot ko‘nikmalari va diniy bag‘rikengligini rivojlantirish uchun keng pedagogik imkoniyatlar yaratishi mumkin. Bunda ta’lim muassasalari, muzeylar, kutubxonalar, ilmiy-tadqiqot markazlari va madaniyat tashkilotlari o‘rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash alohida ahamiyatga ega. Ilmiy-madaniy merosni o‘qitishda tarixiy faktlarni oddiy yodlashdan ko‘ra, ularning kelib chiqishi, ilmiy mazmuni, sivilizatsiyalararo aloqalari va zamonaviy ahamiyatini mustaqil tahlil qilishga ustuvor e’tibor qaratish maqsadga muvofiqdir. Kelgusida mazkur pedagogik yondashuvlarning samaradorligini tajriba-sinov tadqiqotlari asosida baholash, ilmiy-madaniy merosga oid raqamli ta’lim resurslarini takomillashtirish, yoshlarning tarixiy-madaniy savodxonligini aniqlash mezonlarini ishlab chiqish hamda dinshunoslik faniga integratsiyalashgan innovatsion o‘qitish metodikalarini yaratish muhim ilmiy-amaliy vazifa hisoblanadi.

## Foydalanilgan adabiyotlar

1. Kara, N. (2024). A mixed-methods study of cultural heritage learning through playing a serious game. International Journal of Human–Computer Interaction, 40(6), 1397-1408.


(cc) BY

2. Poornesh, M. (2024). The Impact of Including Diverse Historical Narratives in Science Education on Student Engagement and Learning Outcomes: A Mixed-Methods Study.

3. Ulmasjonovich, S. X. (2026). YOSHLAR TARBIYASIDA TARIXIY MEROSNING AHAMIYATI. Ustozlar uchun, 106(2), 172-176.

4. Zeng, Y., Md Noor, H., & Sabri, M. F. (2026). Exploring indicators influencing the effectiveness of integrating intangible cultural heritage into fine arts education. Sage Open, 16(3), 21582440261476126.

5. Bobojonov, J. S. (2026). KIMYO TA'LIMIDA STEAM YONDASHUVI ASOSIDA AMALIY LOYIHALARNI TASHKIL ETISHNING AHAMIYATI.

6. Yang, G., Cen, C., Ma, X., Wang, Y., Guo, Z., & Jiang, T. (2025). Integrating Memetics and Gamified Virtual Reality for the Digital Preservation of Cultural Heritage: The Case of Mo Jia Quan. Heritage, 8(9), 351.

7. Ulmasjonovich, S. X. (2026). MARKAZIY OSIYO MA'NAVIY MEROSINING JAHON SIVILIZATSIYASIDAGI O'RNI. Лучшие интеллектуальные исследования, 79(1), 571-578.

8. Dezfoulian, D., & Nemati, A. (2025). From playground to cultural ground: the youth-driven revival of traditional iranian games for intangible cultural heritage preservation. Museum International, 77(1-2), 118-131.

9. Abdusoliyev, S., Bobojonov, J., & Dilmurodov, M. (2025). KIMYO O 'RGANISH UCHUN MOBIL O 'YIN ILOVASINI RIVOJLANTIRISH. Modern Science and Research, 4(5), 55-59.

10. Lerski, M. B. (2025). Identifying intangible and biocultural heritage elements toward environmental understanding: engaging stakeholders through art.

11. Meneghin, E., & Ghisi, F. (2025). Understanding Youth and Empowering Cultural Heritage Transformation: A Case Study of HEY Ivrea! Heritage Enhancement Through Youth. Museum International, 77(1-2), 70-79.

12. Ulmasjonovich, S. X. (2026). AXLOQ VA IJTIMOIY MUNOSABATLAR. Лучшие интеллектуальные исследования, 79(1), 586-594.

13. YADEGARI, Z. (2021). The study of the capabilities of oral methods of intercultural communication in transmission and preservation of concept in cultural heritage.

14. Oripova, M. X. Q. (2026). TALABALARDA KIMYOVIY SAVODXONLIKNI RIVOJLANTIRISHDA PISA TOPSHIRIQLARINING O 'RNI. Mahalliy va xalqaro konferensiyalar platformasi, (4), 33-37.

15. Poornesh, M. (2026). Nurturing Biodiversity Education: Weaving Sustainability Threads with a Tech-Forward Approach. Journal of Engineering Education Transformations, 57-73.

16. Ulmasjonovich, S. X., & Hamidjon o'g'li, M. S. (2026). RAQAMLI ASR E'TIQODI: INTERNET VA GADJETLAR DINNI QANDAY O'ZGARTIRMOQDA?. Новости образования: исследование в XXI веке, 4(43), 390-393.

17. Harrison, R., DeSilvey, C., Holtorf, C., Macdonald, S., Bartolini, N., Breithoff, E., ... & Penrose, S. (2020). Heritage futures: comparative approaches to natural and cultural heritage practices. UCL press.